

ZSENGE TERMÉS

Vác és a Rákóczi-szabadságharc

1686 után, a török uralom megszűnésekor Vác siralmas állapotban maradt. Ezért mindegyik megkezdődött az újjáépítés. Vác gyarapodó magyar és német lakosságát a gyakori katonai átvonulások és a hadiadó-kivetések magas összegei sújtották a legjobban. 1703. szeptember 13-án II. Rákóczi Ferenc kiáltványában Pest megye népét a mozgalmához való csatlakozásra szólította fel. Mindezek hallatára Vác püspöke és földesura, Dvornikovics Mihály elmenekült a városból, és mindent helyettesére, Berkes András nagyrépostra bízott. Berkes András, elődjével ellentétben nem tekintette ellenségesnek a kurucok szabadságharcát, de egyházi érdekekre hivatkozva nem akart állást foglalni a politikában. Az első kuruc csapatok 1703 szeptemberében érték el a Dunát, és szállták meg Vácot. Ebben az időben kísérelte meg Berkes a Szent Mihály templom visszavételét is a reformátusoktól. A templom feltárását 2003-ban kezdték meg, és még ma is folynak a régészeti munkálatok.

Vác a kuruc szabadságharc egyik fontos központja volt, innen indultak ki a Dunántúlra és a Duna-Tisza köze felé a támadások. Ezért állt bosszút a városon Esztergom és Buda német, illetve rác hadserege. 1704 áprilisában az esztergomi császári őrség megtámadta Vácot, 1707 májusában pedig meg is szállták a császáriak. A püspök a lakossággal Egerbe és Gyöngyösre menekült. Nem sokkal ezután Berkes András a fejedelem meghívására részt vett az ónodi országgyűlésen. A püspök közvetlenül Rákóczi mögött állt, így szemtanúja lehetett annak az eseménynek is, amikor Bercsényi megölte Turóc megye követét. Közben 1708 októberében Vác ismét a kurucok kezére került, de alig egy év múlva, 1709 decemberében váratlanul a császári zsoldos rác fegyveresek támadták meg a várost és teljesen romba döntötték. Mindenki elmenekült, a lakosság nagy része a közeli erdőkben és a szentendrei szigeten bujkált. Vác teljesen leégett, a temetetlen halottak miatt pestis tört ki. A járvány múlása után Berkes püspök visszatért Vádra, és munkáját ott folytatta, ahol abbahagyta. Berkes András nevét ma a városban egy utca és egy emléktábla őrzi.

A Rákóczi-szabadságharcot és Vácot a legjobban talán a fejedelem hadvezére, Bottyán János személye köti össze. Vak Bottyán szobra ma a város egyik terét díszíti. Az idős generális lóháton, a nyeregéből kiemelkedve áll, csontos arca kemény, parancsoló, teste szikár. Nevét nem kellett a szobor talapzatára vésní, hiszen a jellegzetes fél szeméről mindenki felismeri. Bottyán először 1686-ban tűnt fel a város életében, a török uralom után ugyanis rövid ideig Vác kapitánya volt. 1703-ban Esztergom lovasparancsnoka volt és Visegrádnál védte a Duna-partot. Szeptember 28-án azonban benyomultak a kurucok Vádra, ekkor Bottyán ezt írja Koháry főkapitánynak: „Az estve későn hoztak híreket, hogy Gyöngyös felől érkezett két zászlóaljja kuruc Vádra, kik is ott letelepedvén, két hajót elnyertek a Dunán.” Bottyán ezek után 1705 októberétől 1707 decemberéig a Dunántúlon harcolt. 1709. augusztus 22-én írja Bercsényinek: „Vác tájára, a Duna mellé megyek.” Ebben a levelében, amit mellesleg Vác várából írt, Vak Bottyán már burkoltan előrevetíti a szabadságharc bukását. Néhány nap múlva elhagyja a várost a pestis miatt, és szeptember 18-án, agyvelőgyulladásban meghal Tarnaörsön. Halálával fel sem becsülhető veszteség érte a kuruc sereget.

De nemcsak Bottyán, hanem maga Rákóczi is megfordult Vácon. 1705. július 7-én érkezett a városba Veresgyházán keresztül. „Vác püspöki városnál ütöttem tábort, Buda fölött, mert még azon gondolkoztam, hogy veressek-e hidat a rácok lakta szentendrei szigetre.” Ez nem vált valóra, de Rákóczi a híd készítésének gondolatával még foglalkozott a továbbiakban is. Három napos váci tartózkodása alatt a fejedelem meglátogatta a szomszéd községben, Rádon

A rovatban közölt írások a 2004. szeptember 24–25-én, a IX. Ifjúsági Honismereti Akadémián elhangzott előadások szerkesztett szövegei. (Szerk.)

elő marsalljának és egyben Rád földesurának, Vay Ádámnak a kúriáját. Itt megpihenhetett egy kicsit a júliusi forróságban az öreg hársfa alatt, a kőasztal mellett. Ezt a kőasztalt ma a penci Cserhát Tájmúzeum őrzi. A kerek, barokk kőasztallap tömzsi, gomba alakú lábön nyugszik. Oldalán található egy vésett mélyedés melynek helyén „1705”. évszámmal márványlap volt, emlékéül annak, hogy a fejedelem mellette ült. Hogy „Rákóczi asztalának” története valóban igaz, azt a Venezuelából hazalátogató Muzsly István, a kúria egykori tulajdonosa, Vay Ádám leszármazottja igazolta.

Az asztalon kívül még említésre méltó néhány írásos dokumentum, mint a három váci nemes kérelme a fejedelemhez (1704. január), melyet Rákóczi visszautasított; vagy a Váci Szegénységek kérelme; illetve Rákóczi három oltalomlevele a városnak.

Az 1950-es években Vácott híradástechnikai laktanya épült, mely Esze Tamásnak, Rákóczi brigadérosának nevét kapta. Ekkor a szintén Esze Tamás nevű történész, a református egyház főgondnoka, saját gyűjteményéből kiállítás rendezett itt, mely évekig fennállt. Látható volt egy latin nyelvű katolikus Cationale (énekeskönyv), melynek eredeti tulajdonosa a váci Dombay család volt. Ebben örökítették meg egykor Esze Tamás tragikus halálát (1708 Nyitra). A laktanya ma már nem üzemel, de vaskapuján még mindig hirdeti a felirat: „Esze Tamás Laktanya”.

A szabadságharc hőseivel akár nap mint nap is találkozhatunk Vácott, hiszen egy-egy szobor, emléktábla mellett nevüket utcák, utak, terek viselik. Ezzel is irántuk való tiszteletünket fejezzük ki és az utcatáblák legalább eszünkbe juttatják ezeket a kiváló embereket, akik vértüket áldozták fel a hazájukért, országunkért.

Vezető tanár: Szilágyi Erzsébet

Horváth Réka – Kovács Nóra – Szemere Dóra

Kalotaszeg népművészetéről

Kolozs megyének azt a területét, amely a Kolozsvár–Nagyvárad vasútvonal, illetve országút között és két oldala mentén Kolozsvártól egészen Csucsáig terül el, és amelyet délen a Gyalui havasok, északnyugaton a Vlegyásza havasa és a Meszes hegylánc keleti lába foglalnak be, Kalotaszegnek nevezzük.

Kalotaszeg néprajzilag három részre tagolódik. Egyik része a *Felszeg*: a Sebes-Körös és a Kalota háromszöge, Bánffyhunyd központtal. A második rész a Körös vizétől északra, az Almás-patak völgye mentén a Szilágyság felé lejtősödő *Alszeg*, végül ettől keletre Kolozsvárig a Nádás-patak völgye, vagyis *Nádasmente*. Mivel a Nádasmentébe a párhuzamos Kapusvölgyi falvak is beletartoznak, ezt a harmadik kalotaszegi kistájat kolozsvári átmeneti vidéknek is nevezzük. Kalotaszegi tanulmányok emlegetik a *Cifravideket* is, ez a Nádasmente egy része, főleg Daróc, Mákófalva, Bogártelke, Vista és Méra.

Kalotaszegen az asszonyok létrehoztak egy sajátos – csak erre a vidékre jellemző hagyományra alapozott szövésből, varrásból, hímzésből és ruhakészítésből álló „háziipart”, amely forma és motívumgazdagságával európai hírnevet vívott ki magának. A vidéken ma is él a tárgyi népművészet több ága: a fafaragás, a bútorfestés, a szövés, a varrás és hímzés, valamint a férfi és női viseletkészítés.

A kalotaszegi famunkák igen sokfélék. Leglátványosabb a remek arányérzékkel megalkotott fedeles kiskapu, melynek két tartóoszlopát geometrikus vagy növényi mintázatú faragással díszítik. Az utóbbi években fellendült a fafaragás gyakorlata. Jelentős a bánffyhunyadi Kudor-dinasztia tevékenysége. Ugyancsak említést érdemelnek Sárvasár, Körösfő és Magyarókerke alkotóműhelyei. Híres kőfaragó műhelyek is fellelhetők Kalotaszeg területén. Kitűnnek a vistai és zsoboki faragások.

Fafaragás, bútorfestés, fazekasság, amelyeket a néprajztudomány népművészetnek nevez, tulajdonképpen inkább népi mesterségek. Az esztétikai érzék megnyilvánulása mellett – ami minden művészet sajátja – a népi alkotások feltétlenül a használathoz kötődnek. A vidéki em-